

SCHEPPING

Een pril natuurparadijsje in Holthe bij Beilen, Drenthe

Eef Arnolds

3e druk. 2016

SCHEPPING

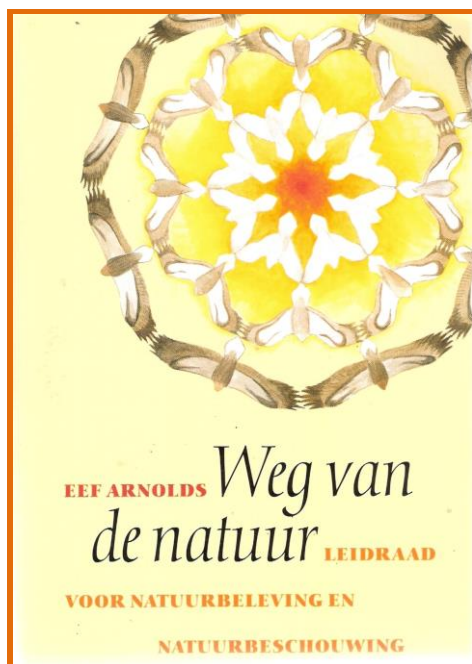
Schepping is de naam van een nieuw natuurgebied in de buurtschap Holthe bij Beilen (Drenthe). Het is de verwezenlijking van mijn jongensdroom. Een droom om te wonen in een natuurlijke omgeving, om een paradijsje te creëren waar het goed toeven is voor dier, plant en mens. In groter verband: een droom over een andere omgang van de mens met de natuur, waarbij de mens zich diep verbonden weet met de natuur en zijn handelen daarop afstemt.

In Schepping is sinds 1975 een afwisselend natuurgebied van 5,6 hectare ontstaan op voormalige landbouwgrond. Voor het verwezenlijken hiervan was creativiteit, scheppende kracht, essentieel. Daarnaast is er letterlijk heel wat scheppend werk verricht. Vandaar de naam van het terrein. In dit boekje wordt uiteengezet hoe Schepping in verschillende fasen tot stand is gekomen, welke maatregelen er genomen zijn om goede omstandigheden voor een afwisselend landschap en waardevolle natuur te scheppen en tot welke resultaten een en ander heeft geleid. De ontwikkeling van flora en fauna is vanaf het begin nauwlettend gevolgd. Daardoor kan het terrein tevens worden gezien als een ecologische proeftuin.

Schepping bestaat uit drie voormalige landbouwpercelen: de omgeving van het huis en de Schapenwei (1,4 ha, sinds 1975), het Bevrijde land (2,8 ha, sinds 1991) en het Vaderland (1,4 ha, sinds 1998). Deze deelgebieden komen achtereenvolgens aan de orde. Plattegronden van het terrein zijn te vinden in het midden van dit boekje.

Dit boekje behandelt vooral de technische kanten van het aanleggen en onderhouden van dit nieuwe stukje natuur en de levensgemeenschappen die hiervan hebben geprofiteerd. Minstens even belangrijk is de vormgeving van een nieuw landschap, waarbij op een klein oppervlak een opvallend, kleinschalig reliëf tot stand is gebracht met een grote afwisseling van tuin en natuur, open en besloten delen, water en land. Natuurbeleving is een zintuiglijke ervaring: de beleving van aarde, water, lucht, licht en leven in al hun variaties; ervaring van ruimte, vorm, kleur, geur, beweging, aanraking. Getuige zijn van de voortdurende veranderingen in de natuur, van dag tot dag, van jaar tot jaar. Ik mag daarvan met mijn partner genieten in de directe omgeving van mijn woning, iedere dag opnieuw.

Mijn eigen ervaringen in de natuur en mijn ideeën over de relaties tussen mens en natuur heb ik in een boek beschreven: **Weg van de Natuur** (uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht, 464 pp. 2000. ISBN 90 6224 433 5; nu uitverkocht). Over Schepping verschenen eerder rapportages met kleurenfoto's in *Het Drentse Landschap* (nr. 16, 1997), *Landleven* (8^e jaargang nr. 3, 2003) en *De Levende Natuur* (107: 16-23, 2006).

Weg van de natuur

*Op weg in de natuur
met open ogen en oren
ontmoeten en ontdekken
ervaren en genieten
verbinding en overgave
aarde, water, lucht en vuur
zon en maan, plant en dier
samen leven*

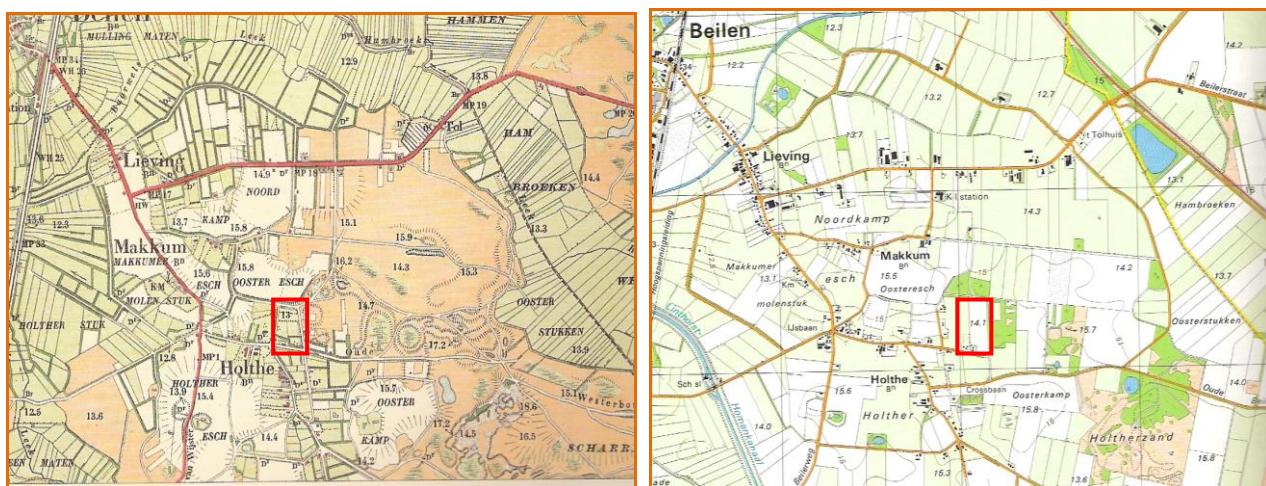
Schepping als onderdeel van het landschap

Schepping ligt in het centrum van het Drentse Plateau op een zwakke welving in het landschap, ongeveer 15 meter boven zeeniveau. Het Drentse Plateau bestaat uit golvende ruggen van dekzand, die zijn afgezet na de laatste IJstijd, het Weichselien, zo'n 11.000 jaar geleden. Onder het dekzand ligt in grote delen van Drenthe een keileempakket, afgezet door het landijs dat Drenthe in de voorlaatste ijstijd (het Saalien, 150.000 jaar geleden) bedekte. Vanaf het centrum van het plateau voeren enkele beken het regenwater af naar lager gelegen gebieden, van oorsprong grotendeels bedekt met venen. Schepping ligt op een dekzandrug, met een laag fijn, geel zand van 0,5 tot 3 meter dik. In het grootste deel van het terrein ligt het zand bovenop een dikke keileemlaag, maar in het noordelijke gedeelte ontbreekt keileem in de ondergrond. In het Vaderland heeft in het verleden een veentje gelegen dat in de Tweede Wereldoorlog voor turfwinning is afgegraven en vervolgens geëgaliseerd. Het dichtst bijzijnde beekdal is dat van de Beilerstroom, twee kilometer noordwaarts.

De gronden van Schepping maakten vroeger deel uit van het Scharreveld, een uitgestrekt heide- en veengebied tussen Holthe en Westerbork. Delen van dit terrein zijn bij ontginningen in de 19^e en 20^e eeuw gespaard gebleven. Ze zijn tegenwoordig eigendom van Stichting Het Drentse Landschap. Deze organisatie tracht door aankoop van tussenliggende percelen, gevolgd door ontgroning en natuurontwikkeling, een deel van het Scharreveld weer tot een aaneengesloten natuurgebied om te vormen.

Op de topografische kaart van midden 19^e eeuw is het gebied van Schepping nog onderdeel van het heidelandschap. Omstreeks 1900 breidde de bebouwing van Holthe zich tot hier uit en was het grootste deel van de heide al omgezet in bouwland en weiland, zoals te zien is op bijgaand kaartfragment. Het landbouwkundig gebruik is sindsdien veel intensiever geworden, vooral na de ruilverkaveling in de jaren zeventig. Toen is de ontwatering rond Holthe verbeterd door het graven van rechte waterlossingen. Ook zijn destijds veel houtsingels met oude eiken gekapt en de meeste gronden werden geëgaliseerd.

De inrichting en het beheer in Schepping zijn vooral afgestemd op de ontwikkeling van droge en natte heidevegetaties, schrale graslanden en voedselarme poelen. De ligging nabij het Scharreveld heeft bijgedragen tot de spontane vestiging van kenmerkende planten en dieren voor deze levensgemeenschappen. Daarnaast zijn in de omgeving van het huis plantensoorten geïntroduceerd, die ten dele ook hun weg naar de meer natuurlijke delen hebben gevonden. Het terrein vormt nu, samen met aangrenzende bosjes van andere eigenaren, een natuureilandje in het cultuurlandschap tussen de heidegebieden van het Scharreveld en het Ter Horsterzand. Het is de bedoeling de continuïteit van het gebied veilig te stellen door het te zijner tijd aan het Drentse Landschap na te laten.

De ligging van Schepping (rood kader) in het landschap op topografische kaarten van 1899 (links) en 1983 (rechts).

Woning en bijgebouwen

Mijn hele jeugd heb ik in de stad Utrecht gewoond, vanaf mijn vroegste herinnering met een grote drang om buiten te zijn. Na mijn biologiestudie kreeg ik in 1974 de gelegenheid om onderzoek te doen aan het toenmalige Biologisch Station te Wijster, onderdeel van de Landbouwuniversiteit Wageningen. In 1975 heb ik het boerderijtje Holthe 21 gekocht, samen met 1,4 ha grond waar nu rond het huis de tuinen liggen en verderaf de schapenwei. Het woonhuis was oorspronkelijk een Drents keuterboerderijtje. Het is gebouwd rond 1930 op de plek van een oudere boerenwoning. Het woongedeelte bestond in 1975 uit een woonkamer, inclusief bedstee, een keukentje en een zolderkamertje. Het stalgedeelte was afgestemd op het houden van vier koeien en een paard en is spoedig verbouwd tot woonruimte. In 1994 is de woning uitgebreid met een kamer aan de noordzijde. Om het gebouw in te passen in de groene omgeving is het dak grotendeels overgroeid met klimplanten, zoals Druif, Blauwe regen en Trompetbloem.

Het stookhok aan de westkant van het huis diende indertijd onder andere voor de bereiding van varkensvoer en is nu in gebruik als bergruimte van tuingereedschap. Het stamt uit het begin van de 20^e eeuw en is dus ouder dan het huis. Iets verder van het huis lag een schuur met varkensstal en kippenhok. Deze stallen zijn in 1993 vervangen door een werkruimte voor biologisch onderzoek, in het bijzonder van paddenstoelen. Hier vinden onder meer de bijeenkomsten plaats van de Paddestoelen Werkgroep Drenthe. De bordjes op het gebouw zijn afkomstig van het Biologisch Station van de Landbouwuniversiteit te Wijster, waaraan ik tot haar opheffing in 1999 verbonden was. Het dak van golfplaten is bedekt met heideplaggen die niet alleen een fraaiere dakbedekking vormen maar ook voor goede isolatie zorgen. Op het dak hebben Bosrank en Kiwiplanten vrij spel. Aan de oostzijde van de woning staat een houten gebouwtje, overgroeid door Bruidsluier, klimrozen en Blauwe regen, dat nu in gebruik is als atelier.

Het stookhok en het woonhuis achter de heg

De tuinen van Schepping

Rondom de gebouwen ligt een gebied van circa 40 are waar de menselijke invloed op de plantengroei relatief groot is door zaaien, planten, wieden en spitten. Ik vat dit gedeelte gemakshalve samen onder de noemer 'tuinen', hoewel de intensiteit van onderhoud van deel tot deel verschilt. Een tuin is voor mij niet slechts een verzameling planten met sierwaarde, maar een levensgemeenschap waarin insecten en andere dieren een belangrijke plaats innemen en spontane processen tot op zekere hoogte worden getolereerd. Op de meeste plekken is sprake van een gesloten vegetatie met een bonte mengeling van wilde en gekweekte planten die een natuurlijker indruk maakt dan de meeste traditionele siertuinen met strakke groepen sierplanten omgeven door zwarte grond of stenen.

De moestuin is het meest intensief beïnvloede deel, dat jaarlijks wordt omgespit en bemest met schapenmest uit eigen potstal. We passen zo veel mogelijk wisselteelt toe van de gekweekte gewassen voor eigen gebruik. Bestrijdingsmiddelen tegen planten of dieren worden er niet toegepast, maar wieden van de groentebedden gebeurt geregeld. Sinds 2008 staat er ook een kas voor de teelt van onder andere tomaten en druiven en de overwintering van subtropische kuipplanten.

Het woonhuis is omgeven door bloementuinen, grotendeels bewoond door inheemse planten. Aan de voorzijde van het huis bevinden zich twee perken met robuuste planten, vooral inheemse geraniumsoorten, Late guldenroede en herfstasters. Vanuit de beukenheg heeft Zevenblad zich ongevraagd gevestigd. Deze plant vormt nu een integraal onderdeel van de siertuin. Achter het hekje onder het beukenpoortje houdt onze stenen tuinbaas Gerrit in wankel evenwicht de wacht. De seringenhaag aan de westzijde van de voortuin was oorspronkelijk reeds als een lage heg op de voormalige erfscheiding aanwezig. De heg van Beuk, Haagbeuk en Eenstijlige meidoorn langs de bermsloot is in 1976 geplant en wordt jaarlijks één keer gesnoeid in september. Tegen de zuidgevel van de woning staan leibomen: twee pruimen (Reine claudes) en een Judasboom. Daar is ook een rotstuintje aangelegd met Drentse zwerfkeien, in de wandeling aangeduid als het 'stenen bruidsbed'. Het is vooral begroeid met Wit vetkruid, Viltige hoornbloem en Bloedooievaarsbek. Aan de westkant van het huis staat een inmiddels indrukwekkende Walnoot, geplant omstreeks 1978.

Gerrit tussen de Donkere ooievaarsbek in de voortuin

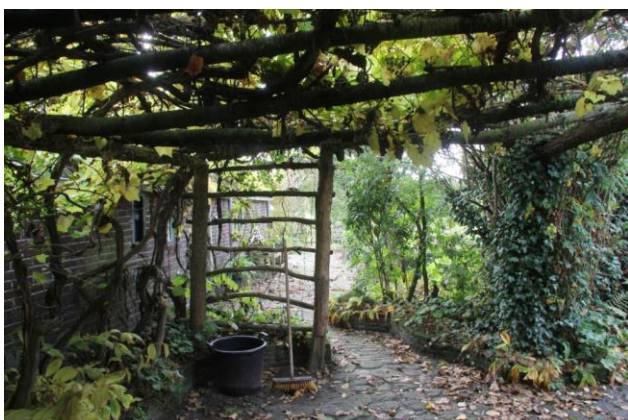
Het beheer van de bloemenperken bestaat uit het verwijderen van ongewenste planten, die telkens opnieuw uit zaad of wortelresten opslaan, zoals diverse grassen, Grote brandnetel, Kleefkruid en Zevenblad. Daarnaast worden sommige aangeplante soorten die de neiging hebben om te overheersen zo nodig ingeperkt, bijvoorbeeld Adderwortel en Donkere ooievaarsbek. Laat in het najaar worden de perken gemaaid met een ruwterreinmaaier, waarna de plantenresten en ingewaaiden bladeren worden afgevoerd.

Tuin voor het huis met leibomen en het stenen bruidsbed

Tussen het woonhuis en het 'biologisch station' staat een pergola, overgroeid met een enorme blauwe druif (ras Rembrandt). Deze is geplant in 1978 en neemt nu ook een groot deel van het dak van het huis in beslag. In de schaduw van de druif gedijen bosplanten als Slanke sleutelbloem, Lelietje-van-dalen, Leverbloempje en Muskuskruid.

Tussen het stookhok en het 'biologisch station' is als parodie op een Drents symbool een miniatuurhunebed gebouwd, aanvankelijk omgeven door een mostuintje. Geleidelijk is het mos vervangen door schaduwplanten, zoals Bosaardbei, Voorjaarszonnebloem, Witte klaverzuring en Lievevrouwebedstro. Naast het stookhok staat een oude appelboom. Het is de enige boom die in 1975 reeds op het terrein aanwezig was en die nog in leven is.

De pergola met rijpe druiven en het symbolische babyhunebedje

Bostuin en mostuin

Aan de oostzijde van het woonhuis en het atelier lag aanvankelijk een huisweitje met enkele oude, door vee grotendeels ontschorste appelbomen, die al spoedig afstierven. De bodem is hier rijk aan humus en vochtiger dan elders op het terrein. Deze plek is daardoor geschikt voor fruitbomen. Omstreeks 1980 zijn hier enkele nieuwe fruitbomen en hazelaarstruiken geplant. Het boomgaardje wordt aan de oost- en zuidkant begrensd door een singel van o.a. Gewone vogelkers, Eenstijlige meidoorn en Hulst. Door de toegenomen beschaduwning lijden de fruitbomen nu een kwijnend bestaan en heeft dit gedeelte meer de kenmerken gekregen van een voedsel- en basenrijk loofbos. De hier oorspronkelijk aangeplante stinsenplanten hebben zich sterk uitgebreid. In het vroege voorjaar is het een bloeiend lustoord met o.a. Boerenkrokus, Gewoon sneeuwkllokje, Holwortel, Voorjaarshelmbloem, Daslook, Lenteklokje, Wilde hyacint, Bosanemoon en Gele anemoon. Later in het jaar wordt de bodem in beslag genomen door Gevlekte dovenetel, Donkere ooievaarsbek en Zevenblad. De stinsenflora wordt bevorderd door het af en toe uitstrooien van basenrijke materialen, onder meer gemalen mergel, as uit de houtkachel en eierschalen. De padjes werden tot 2005 jaarlijks voorzien van houtsnippers, afkomstig van gemeentelijke snoeiwerkzaamheden, maar ze zijn nu voorzien van een laag kleischelpen, die door uitspoeling eveneens bijdragen aan een hoog kalkgehalte van de bodem. Overigens wordt er weinig ingegrepen. Aan de noordrand van het bosje staat een laag houten gebouwtje met een vijvertje ervoor. Een heerlijk plekje om tot rust te komen en te mediteren.

Bostuintje in het vroege voorjaar met sneeuwkllokje en lenteklokjes

Tussen het woonhuis en het atelier is in de schaduw van een Japanse sierkers een kleine mostuin aangelegd met zwerfstenen, geïnspireerd op het idee van een meditatieve Japanse zentuin. Mostuinen vergen, vooral kort na aanleg, relatief veel onderhoud omdat alle opkomende hogere planten, maar ook afgevallen bladeren regelmatig moeten worden verwijderd. Anders kwijnen de mossen weg. Het oorspronkelijk aangeplante gewoon haarmos is na acht jaar grotendeels verdrongen door Weidehaakmos en Rimpelmos. De mosheuveltjes zijn de enige plekken op het terrein waar het oorspronkelijk ingevoerde Witsporig bosviooltje zich handhaaft en uitzaait.

Haiku
De zenmonnik knielt
voor het groene mostapijt
leven in eenvoud

Bloementuinen en vijvers

Aan de noordzijde van het huis ligt een kleine betonnen vijver die het regenwater van het dak opvangt en via een ondergrondse buis afvoert naar de verderop gelegen lelievijver. Het water wordt hier enigszins voorgezuiverd doordat het meeste slib, afkomstig van het dak, hier bezinkt. In het vijvertje groeien vooral planten van voedselrijke moerassen, zoals Watermunt, Kattenstaart en Moerasandoorn. In het voorjaar vallen hier de enorme gele bloeiwijzen van de Moeraslantaarn op, een soort aronskelk die oorspronkelijk uit Noord-Amerika afkomstig is.

De perken aan de noordzijde van het huis vormen in de zomer vaak het fleurigste deel van de tuin. Voor een deel zijn ze begroeid met inheemse overblijvende planten, onder andere veel Adderwortel en Cipreswolfsmelk. Andere delen worden af en toe in de winter omgespit en zijn het domein van een- en tweejarige planten van akkers en ruigten, zoals Grote klaproos, Gele kamille, Keizerskaars en Grote teunisbloem. Het onderhoud bestaat uit tamelijk intensief wieden om ongewenste planten zoveel mogelijk te weren. Zaden van sommige soorten worden na de bloeitijd verzameld en in de lente uitgezaaid.

Onder de linde achter het huis is van veldkeien een kapelletje opgetrokken dat opgedragen is aan Afrodite, de Griekse godin van de liefde. Centraal staat een zwarte steen, afkomstig van het strand op Cyprus. Daar zou volgens de overlevering Afrodite uit de zee zijn verrezen. In de nabijheid van die plek staan nog steeds de ruïnes van een antiek heiligdom dat aan deze godin was gewijd, met daarin een twee meter hoge, zwarte offersteen.

Een andere opvallend element in de achtertuin is de zuil van ronde veldkeien, de 'hemelwijzer'.

Kapelletje voor Afrodiete onder de linde achter het huis

Wat verder vanaf de woning ligt een kunstmatige waterpartij met een bruggetje over het smalste gedeelte, de lelievijver. Deze vijver is in 1983 met draglines uitgegraven en vervolgens aangelegd op vijverfolie. De grondwaterstand is op deze plek 's zomers te diep om een natuurlijke, permanent waterhoudende plas mogelijk te maken. De rand van het plastic is afgedekt met zwerfkeien, die inmiddels door plantengroei vrijwel onzichtbaar zijn geworden. De instroom van water van het dak van de woning via een betonnen bezinkingsvijvertje voorkomt verzuring van het water en verdroging in de zomer. Inmiddels is de vijverfolie op diverse plaatsen lek geworden door plantenwortels en rupsen van het Kroosvlindertje, zodat soms aanvulling nodig is via een ondergrondse regenpijp vanuit het kalkmoerasje.

Herfstseer in de tuin achter het huis met de hemelwijzer

De meeste moeras- en waterplanten in de lelievijver zijn met enkele exemplaren aangevoerd en hebben zich zodanig uitgebreid dat de vijver nu het karakter heeft van een natuurlijk, matig voedselrijk vennetje. Het plasje heeft zijn naam te danken aan de Witte waterlelie die nu de oppervlakte van het diepste, westelijke deel bedekt en uitbundig bloeit. Opvallende soorten in het water zijn verder Kikkerbeet, Kransvederkruid en Groot blaasjeskruid. Langs de oevers groeien onder meer Waterdrieblad, Wateraardbei, Moeraswederik en Waterscheerling. Sommige planten hebben zich spontaan gevestigd, in het water onder andere Kransvederkruid en Holpijp, in de oeverzone Koningsvaren en Rietorchis. Aan de noordzijde staan enkele geplante struiken van Wilde gagel en Trosbosbes.

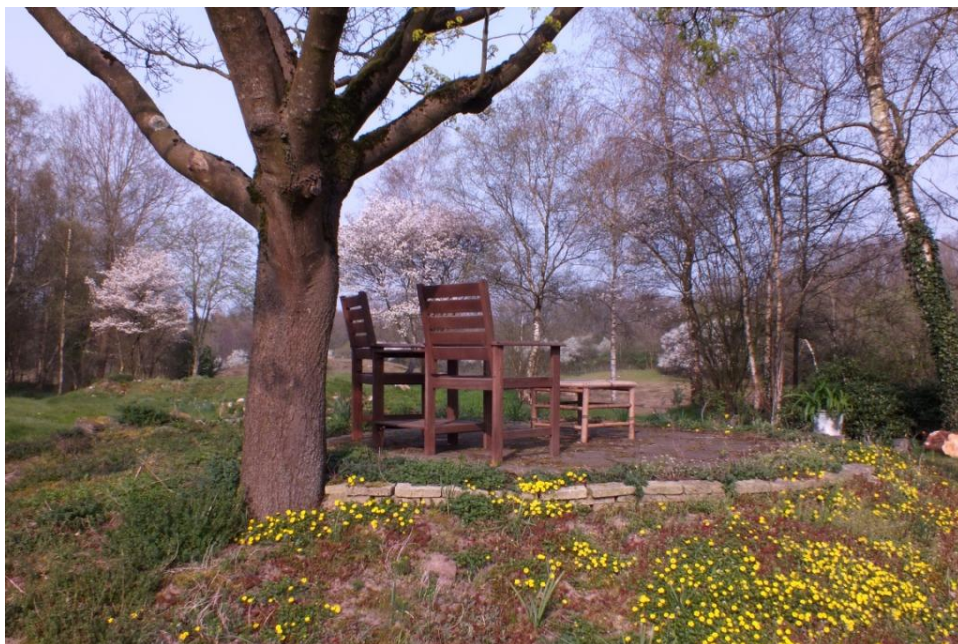
Op het noordelijke talud van de vijver heeft zich na het graven van de vijver spontaan een heischraal graslandje ontwikkeld met veel Tormentil en Blauwe knoop en bijzondere paddenstoelen, zoals de Slijmwasplaat en Kleverige aardtong. De vijver is vanaf het begin het domein van Bruine kikker, Gewone pad en diverse libellen. Pas omstreeks 1990 hebben zich spontaan groene kikkers gevestigd vanuit poelen in het boerenland op een afstand van ruim één kilometer. Naast de gewone Groene kikker is ook de veel schaarsere Poelkikker hier nu talrijk.

Aan de westkant van de vijver is op de tijdens het graafwerk opgeworpen grond vanaf 1997 een rotstuintje aangelegd. De basis van deze tuin wordt gevormd door puin, bouwafval en zwerfkeien. Dit materiaal was veelal afkomstig van bosranden en wegbermen in de omgeving van Holthe, waar het illegaal als zwerfpuin was gedeponneerd. Ik heb heel wat vrachten betonpuin achter in de auto naar mijn tuin vervoerd. Opgestapeld vormt dit een uitstekend milieu voor planten van muren en droge hellingen. Er zijn planten uitgezet als Wit vetkruid, Muurleeuwenbek, Voorjaarsganzerik, Bloedooievaarsbek, Viltige hoornbloem en Kruipklokje. Tussen de stenen overwinteren veel kleine watersalamanders. Op de helling tussen het rotstuintje en de vijver vallen de aangeplante Japanse azalea's in mei op door hun weelderige bloei.

Vijver met azalea's en rotstuin

Het ronde heuveltje aan de noordkant van de Lelievijver bestaat uit grond die bij het graven van de vijver overbleef. Op de top staat een Noordse esdoorn. Vanaf het terrasje in de schaduw van die boom hebben we een mooi uitzicht over de lelievijver, het erf en de tuinen. De hellingen waren aanvankelijk begroeid met grasland, maar het gras is er in 2007 en 2008 verwijderd. Het onderliggende droge, gele zand is voorzien van een flinke dosis gemalen mergel, waardoor de omstandigheden geschikt werden voor planten die van nature op rivierduinen groeien, zoals Voorjaarsganzerik, Wit vetkruid, Tripmadam, Grote wilde tijm, Glad walstro, Wilde marjolein en Akkerhoornbloem. Opmerkelijk is het talrijke optreden van Doorgroeide boerenkers, een soort die niet opzettelijk is geïntroduceerd, maar vermoedelijk als zaad is meegelift met van elders aangevoerde planten. Dat geldt waarschijnlijk ook voor het zeldzame Buizerdmos. Beide soorten hebben hier hun enige groeiplaats in Drenthe.

De esdoornheuvel in april

Kalkgraslandplanten

Het terrein tussen de lelievijver en de schapenstal was aanvankelijk een vlak hooilandje op de humeuze grond van de voormalige akker dat jaarlijks in augustus gemaaid werd. De vegetatie bestond hoofdzakelijk uit Veldzuring, Fluitenkruid en allerlei grassen. In de winter van 1991 en in latere jaren is het terreintje grotendeels opgehoogd met keileem, vrij gekomen bij graafwerkzaamheden in het Bevrijde land (zie verderop). Op deze grond wordt om de paar jaar 100 tot 500 kilo kalk (gemalen mergel) gestrooid. Hierdoor heeft zich een geschikt milieu ontwikkeld voor bloemrijke hooilanden van kalkrijke grond zoals die in ons land in Zuid-Limburg en langs de grote rivieren wordt aangetroffen. In Drenthe komen dergelijke graslanden van oorsprong niet voor. De meeste planten zijn ingevoerd met pollen uit kalkgraslanden in België en Frankrijk en hebben zich gehandhaafd of zelfs enorm uitgebreid. Opvallend zijn onder andere Zachte haver, Bevertjes, Beemdkroon, Margriet, Knolboterbloem, Gewone agrimonie en Knolsteenbreek.

Midden in deze bloemenwei woont Androgientje onder een afdak van mossen en vetplanten. Het is een dynamisch beeld, dat het evenwicht van het mannelijke en vrouwelijke principe, yin en yang, symboliseert. Het is vervaardigd van zware keileem uit de plassen van het Bevrijde land. Een afdakje is nodig omdat de ongebakken leem met het regenwater wegspoelt. Desondanks zijn vrijwel ieder voorjaar enige ledematen aan vervanging toe.

Hooiland op bekalkte leem met Androgientje

De heuveltjes op de grens met het Bevrijde land zijn het rijkste deel van het kalkgraslandje. Ze vormen een lustoord voor liefhebbers van bijzondere planten, waarvan de meeste zijn ingevoerd. Er groeien nu tal van in ons land zeldzame soorten, bijvoorbeeld Engbloem, Bochtige klaver, Aarddistel en enkele soorten orchideeën. Daarvan heeft de Gevlekte orchis zich in 2000 spontaan uit zaad gevestigd en in 2007 en 2008 stond er opeens één exemplaar van de Bijenorchis. De overige soorten zijn oorspronkelijk aangeplant.

De herkomst van de planten in Schepping

Een klein deel van de planten op Schepping kwam hier oorspronkelijk al voor. De meeste soorten hebben zich spontaan gevestigd uit de omgeving na het scheppen van geschikte milieuomstandigheden. Daarnaast zijn veel soorten in de tuinen afkomstig van zaden of uitgegraven planten tijdens vakanties en excursies in binnen- en buitenland. Ze vormen zo een blijvende levende herinnering aan deze uitstapjes.

Mijn uitgangspunt bij het meenemen van planten is dat er geen blijvende schade aan de groeiplaats of plantenpopulatie mag worden aangericht en dat de overlevingskans in de tuin groot is. Dat betekent dat ik alleen planten meeneem uit gebieden waar de soort talrijk is, uiteraard nooit uit natuurreservaten, en bij voorkeur uit terreinen waar een soort toch tot verdwijnen gedoemd is. Zo zijn tal van soorten afkomstig van verwaarloosde kalkgraslanden in België en Frankrijk waar veel van deze prachtige gebieden helaas niet langer beheerd worden of ze worden ingeplant met dennen of sparren. Daardoor zijn de kenmerkende graslandplanten toch gedoemd om daar te verdwijnen.

Stromend water

De kunstmatige bron en het slingerende beekje door het Bevrijde land

Ik ben dol op de klank van stromend water. Daarom hoort een helder, klaterend beekje bij mijn droom, mijn beeld van het paradijs. Van nature is een dekzandkop voor een beek uiteraard ongeschikt. Door het creëren van een flink reliëf met keileembulten bij de ontgroning van het Bevrijde Land (zie hierna) ontstond evenwel de mogelijkheid van een waterloopje met een verval van enkele meters. Hiervoor is wel een pomp nodig om water omhoog te brengen. Dat kost natuurlijk wel energie en is dus eigenlijk een milieuzonde. Maar wel een heerlijke zonde! In 2005 is een dompelpomp geplaatst in het Kristalmeer die het water omhoog pompt naar een 'bronnetje' aan de rand van het kalklandje. Vanaf dat punt op de top van de keileembult is een beekloopje gegraven door de kalkheuveltjes naar een kleine vijver en vandaar loopt het water via een smalle, kronkelende bedding van ongeveer 100 meter door het Bevrijde Land terug in het Kristalmeer. De 'bovenloop' van het stroompje ligt op zandige grond en is daarom voorzien van vijverfolie. Door het Bevrijde Land is er vrije afloop over de daar aan de oppervlakte liggende keileem.

Langs en in het beekje zijn diverse kenmerkende planten aangeplant, zoals Verspreidbladig goudveil, Bittere veldkers, Dotterbloem, Hangende zegge en Knikkend nagelkruid. Ze handhaven zich tot op heden goed. Opmerkelijk is dat sinds de aanleg van het stroompje enkele malen de Weidebeekjuffer is gesignaleerd, een libel die karakteristiek is voor stromend water. Ook de Grote gele kwikstaart, een kenmerkende vogel voor beken, werd één maal aan de oever gezien.

Het vijvertje onderaan de kalkheuveltjes ligt op ingegraven vijverfolie, waarop een laag van ongeveer 0,5 meter keileem is aangebracht. Om een kalkrijk milieu te creëren is de brede oeverzone herhaaldelijk voorzien van gemalen mergel. Hier zijn enkele exemplaren geïntroduceerd van planten van basenhoudende moerassen, zoals Parnassia, Rietorchis, Moeraswespenorchis, Brede orchis en Moerashertshooi. Deze planten hebben zich sterk uitgebreid, ook naar vochtige, bekalkte delen van het Bevrijde Land. Opmerkelijk is de spontane vestiging van Armbloemige waterbies, een soort van kalkmoerassen die in Drenthe als uitgestorven gold.

Het beheer van de beekoever en het kalkmoerasje bestaat uit één keer maaien in september. Uit het beekje worden met de hand van herfst tot voorjaar dode bladeren en takjes verwijderd.

Het kalkmoerasje in mei met Brede orchis

De Schapenwei

De schapenwei (1,1 ha) maakt, samen met de tuinen, deel uit van de oorspronkelijke huiskavel bij de aankoop van de woning in 1975. Het perceel werd toen al tientallen jaren intensief agrarisch gebruikt. In het jaar van aankoop was het een kale, net gerooide aardappelakker zonder planten en zonder enige boom. Het perceel vertoont nog zwakke golvingen door het natuurlijke reliëf van het door de wind gedeponeerde dekzand. Het is een van de weinige percelen in de omgeving dat niet geëgaliseerd is gedurende de ruilverkaveling in de jaren zeventig. Er is ook geen grond vergraven bij de natuurontwikkeling in dit perceel. Om de variatie in de begroeiing te vergroten zijn enkele ares dicht bij de schapenstal voorzien van een tot 0,5 meter dik laagje bekalkte keileem, afkomstig uit de gegraven plassen in het Bevrijde Land.

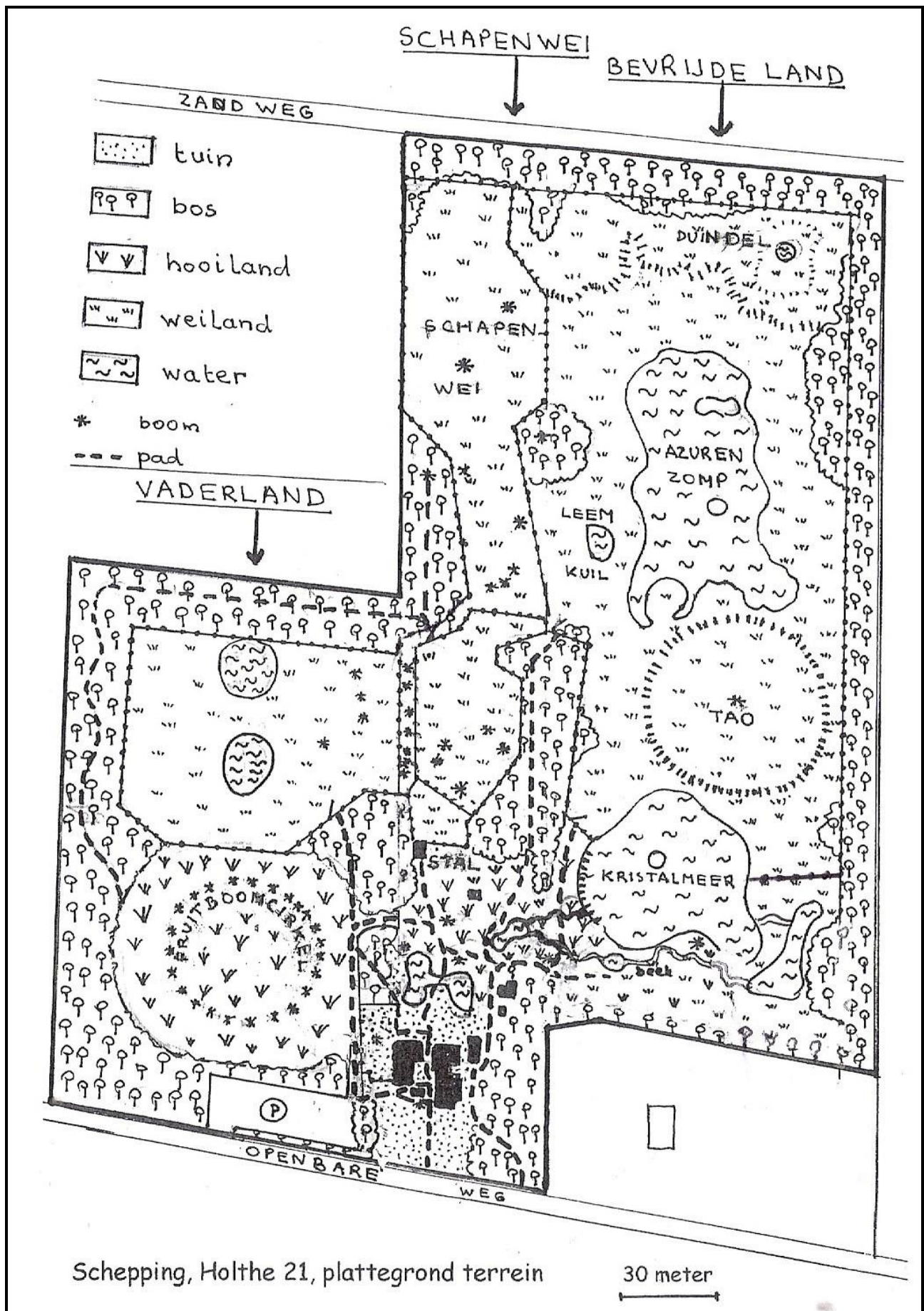
Doelstelling van het beheer was het ontwikkelen van een kleinschalig parklandschap met verspreide bomen in min of meer schraal grasland. In tegenstelling tot de hiervoor besproken terreindelen zijn in de schapenwei geen planten opzettelijk ingevoerd, met uitzondering van de aangeplante bomen. Om de bodem enigszins te verschralen en het bodemleven de kans te geven zich te herstellen van het intensieve agrarische gebruik werd de eerste twee jaar na de aardappelteelt rogge verbouwd zonder aanvullende bemesting of gebruik van bestrijdingsmiddelen. Daarna werd het braakliggende land omheind en beweid met drie of vier Drentse heideschappen. Voor deze schapen is aan de zuidrand van het perceel een kleine houten stal gebouwd met een plaggendak. Hierin wordt tevens hooi van eigen land voor wintervoeding opgeslagen. De schapen kunnen naar eigen goeddunken de stal in en uit. Daardoor wordt een belangrijk deel van hun mest in de stal gedeponeerd en vervolgens gebruikt in de moestuin.

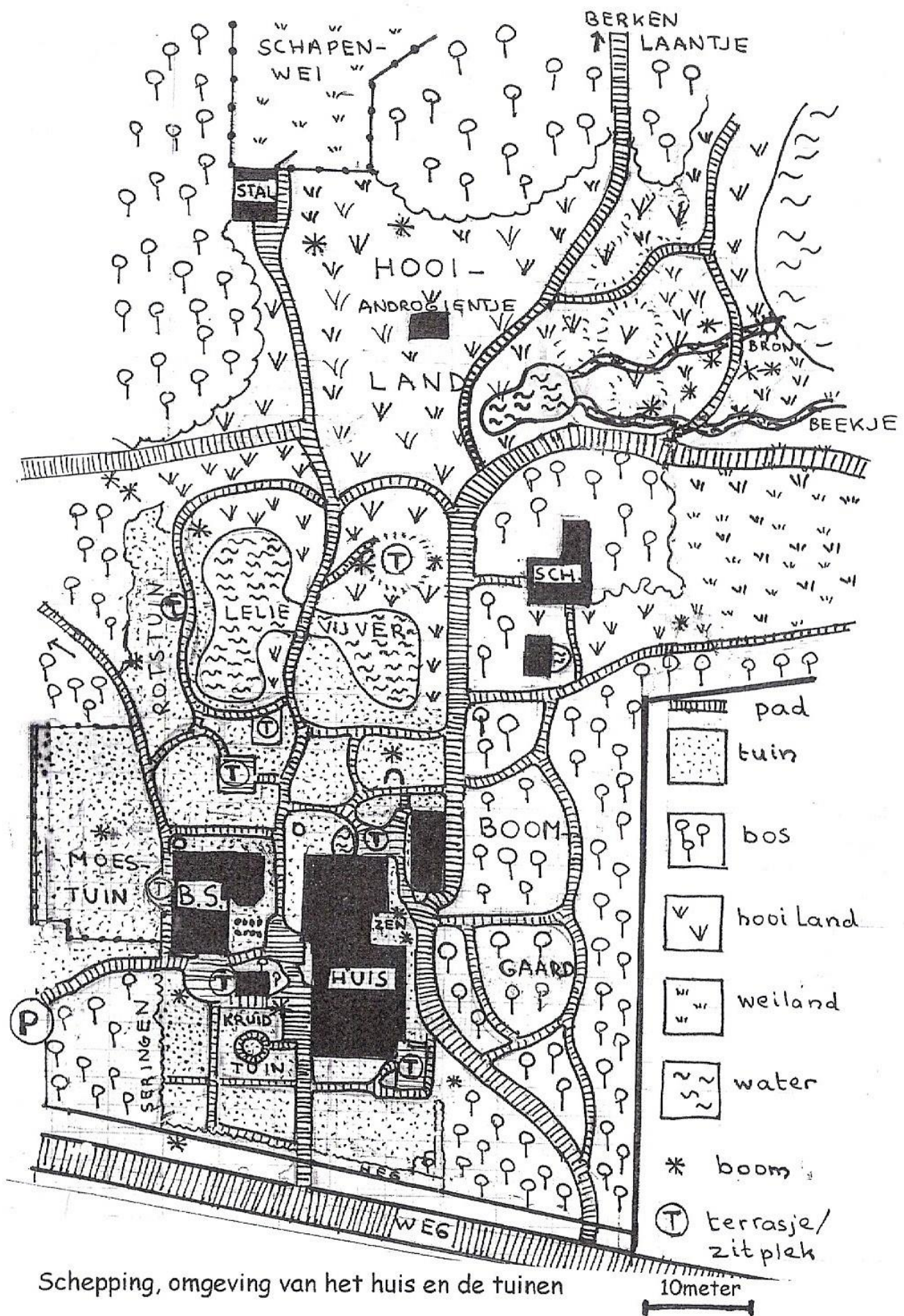
De samenstelling van het grasland is dus spontaan tot stand gekomen. Door het gebruik van de potstal is er in de loop van 40 jaar een geleidelijke overgang ontstaan van vrij voedselrijk, ruig grasland met Engels raaigras, Ridderzuring en Grote brandnetel vlakbij de stal naar schraal en weinig productief grasland aan de noordzijde van het perceel. Dat grasland is karakteristiek voor droge, zure, voedselarme zandgrond met veel Gewoon struisgras en Rood zwenkgras. Kenmerkende soorten zijn ook Muizenoor, Gewoon biggenkruid, Zandblauwtje en Grasmuur. Heidesoorten hebben zich hier nog niet gevestigd. Aanvankelijk werd het zuidelijke deel als hooiweide gebruikt, maar sinds vijf jaar wordt het gehele perceel het grootste deel van het jaar begraaasd. De laatste jaren breiden mossen zich sterk uit, vermoedelijk ten gevolge van bodemverzuring door luchtverontreiniging. Ook een soort als Grote brandnetel breidt zich uit.

De schapenwei in de winter

In verschillende fasen zijn sinds 1976 buiten het raster van de schapenwei boomsingels aangeplant en in de wei vrijstaande bomen, voornamelijk Ruwe en Zachte berk en Lijsterbes. De jonge bomen zijn aanvankelijk met gaas beschermd tegen beschadiging door schapen. Het berkenlaantje langs de oostkant is geplant in 1980 en in het vroege voorjaar nu een lustoord wegens de grote aantallen wilde narcissen. In het bosje aan de zuidkant wordt snoeihout opgestapeld tot takkenhopen die een schuilplaats bieden aan zoogdieren als Bunzing en Egel, en nestgelegenheid aan vogels als Roodborst en Winterkoning.

Het Bevrijde land

In 1989 werd Schepping uitgebreid met een perceel van 2,6 ha, gelegen tussen de Schapenwei en een spontaan eikenbosje op voormalige heide meer naar het oosten, dat in bezit is van een landbouwer uit Holthe. Dit perceel was lang geleden geëgaliseerd. Er werd de laatste jaren maïs verbouwd met toepassing van veel drijfmest en bestrijdingsmiddelen. Behalve maïs groeiden er vrijwel geen planten. De bodem bestond uit een dunne, humeuze bouwvoor van circa 30 cm boven geel zand van wisselende dikte, met een grondwaterstand dieper dan 1,50 meter in het groeiseizoen. Het perspectief voor ontwikkeling van waardevolle natuur op dit perceel was onder deze omstandigheden zeer ongunstig. Daarom heb ik getracht om door grondverzet een meer gevarieerde uitgangssituatie te scheppen wat betreft vochttoestand en voedselrijkdom van de bodem. Uit bodemonderzoek bleek dat in een groot deel van het terrein een dik pakket keileem voorkwam op een diepte van één tot twee meter onder een laag geel zand van een halve tot twee meter dik. Dit bood perspectief voor het aanleggen van plassen en moerassige laagtes met wisselende waterstand naast hogere delen met voedselarm geel zand en keileem aan de oppervlakte.

Eind 1989 heb ik bij de provincie Drenthe een door mijzelf ontworpen plan ingediend voor ontgronding van het terrein. Dit plan voorzag in het afschuiven van de vruchtbare bouwvoor naar de randen van het perceel, het afvoeren van het grootste deel van het gele zand en het graven van een diepe plas (het Kristalmeer) en een ondiepe, gedeeltelijk droogvallende plas (de Azuren Zomp). De vrijkomende keileem zou worden verwerkt in een centrale heuvel, later Tao genoemd. Na het verkrijgen van de nodige vergunningen en het sluiten van een contract met een grondaannemer konden de werkzaamheden in het voorjaar van 1991 worden begonnen. In het tussenliggende jaar ontwikkelde zich op de braakliggende akker volgens de verwachtingen in één seizoen een vrijwel gesloten vegetatie van hoge ruigtekruiden.

Transformatie van maïsakker tot het Bevrijde land

In augustus 1991 waren de graafwerkzaamheden volgens plan afgerond. Het maagdelijke gebied was nu grotendeels bevrijd van de agrarische en chemische ballast uit het verleden en werd daarom het 'Bevrijde land' gedoopt. De aanblik was onwerkelijk: Geel zand, grijze leem en twee plassen, gevuld met kristalhelder, azuurblauw water. Het Bevrijde land was klaar voor de komst van allerlei planten en dieren. De eerste bezoeker was een Zwarte ooievaar die neerdaalde in de Azuren Zomp.

Het grootste deel van het Bevrijde land is omrasterd en wordt vanaf het begin in voorjaar en najaar begraasd door heideschape om het open karakter van het terrein te handhaven. De schape voorkomen dat de overvloedige opslag van wilgen en berken uitgroeit tot een bos. Hun werk wordt ondersteund door kleine inheemse grazers: hazen en konijnen. Geleidelijk is de dichtheid van jonge boompjes sterk afgenomen. In een wisselend deel van het groeiseizoen worden de schape niet toegelaten om bloei en zaadzetting van planten te bevorderen.

Op de keileemheuvel Tao is in 1990 een lindeboom geplant en aan de zuidoever van het Kristalmeer een berk. Echt duizendguldenkruid is uitgezaaid en heeft zich sterk uitgebreid. Voor het overige wordt de natuur in het Bevrijde land zoveel mogelijk aan zichzelf overgelaten. De andere planten hebben zich allemaal spontaan gevestigd. Sommige soorten hebben een overstapje vanuit de tuinen gemaakt, bijvoorbeeld Keizerskaars en Vingerhoedskruid; andere vanuit de aangrenzende schapenwei of het kalkgraslandje. De vegetatie ontwikkelt zich langzaam door het zeer voedselarme karakter van de keileem en het ontbreken van zaden in de bodem. Nog steeds zijn sommige delen vrijwel kaal of alleen met mossen begroeid. Dat is gunstig omdat er zo nog voldoende plekken zijn voor de vestiging van nieuwkomers.

Het Kristalmeer (boven) en de Azuren Zomp (onder) vlak na de aanleg

Azuren Zomp en Kristalmeer

Het water in beide plassen is een mengsel van grondwater en regenwater. De invloed van grondwater gaat te sterke verzuring tegen. In beide plassen groeide aanvankelijk hoofdzakelijk Knolrus, die in de zomer een fraaie rode zoom op de droogvallende oevers vormt. Het water in de Azuren zomp is wat voedselrijker door inspoeling van voedingsstoffen uit de heuveltjes aan de noordzijde, waar de afgevoerde, voedselrijke teeltlaag is gedeponneerd. Dat is te zien aan het talrijke voorkomen van Grote lisdodde en Gewone waterbies. Vanaf het begin huizen in de plassen talloze waterinsecten, waaronder de Staafwants en Geelgerande watertor. Opvallend is het grote aantal libellen, waaronder de imposante Keizerslibel. Het water is na enkele jaren het domein geworden van honderden Groene kikkers en Kleine watersalamanders,

die in de smaak vallen bij de vele blauwe reigers die hier komen foerageren. Vissen hebben zich, voor zover bekend, nog niet in de plassen gevestigd. Regelmatig verblijven bij het Kristalmeer ijsvogels, die er salamanders en grote waterinsecten vangen. Dit bezoek was aanleiding om in het voorjaar van 2003 de steile oever opnieuw loodrecht af te steken om een broedpoging aan te moedigen. In de zomer van 2007 maakte een paar ijsvogels er inderdaad een nestholte, maar er werden geen jongen grootgebracht. Geregelde broedvogels van de plassen zijn o.a. Dodaars, Kuifeend, Kleine Canadese gans en Nijlgans. In 2007 en 2013 waren er mislukte broedpogingen van een paar brandganzen. De oevers worden in trektijden regelmatig bezocht door voedselzoekende steltlopers als Oeverloper, Witgatje, Bosruiter, Zwarte ruiter en Groenpootruiter.

Gasten in het Kristalmeer: Dodaars, Kleine Canadese gans, Ijsvogel, Zwarte ruiter

In de oeverzones van de plassen vestigden zich planten die karakteristiek zijn voor oevers van heidevennen, bijvoorbeeld Veenpluis (in 1994, nog steeds enkele planten), Kleine zonnedauw (in 1995, max. duizenden exemplaren), Moeraswolfsklauw (in 1997, max. honderden) en Koningsvaren (1998, nu tientallen). Ieder jaar komen daar nog soorten bij, zoals Bruine snavelbies (sinds 1999), Snavelzegge (sinds 2000), Veenbies (sinds 2002), Oeverkruid (sinds 2003) en Grote veenbes (sinds 2010). Het is verrassend en verheugend dat deze soorten spontaan hun weg weten te vinden naar Schepping omdat dit gebied geïsoleerd ligt ten opzichte van vochtige heidevelden met vennen. Langs de Azuren Zomp duidt de plantengroei op een wat minder voedselarm milieu met soorten als Waternavel, Egelboterbloem en Wolfspoot. Hier komt ook meer Pitrus voor dan langs het Kristalmeer. Deze plant wordt vaak als een probleem gezien, maar op het Bevrijde land vormen de verspreide pitruspollen juist een aantrekkelijk accent in de oevervegetatie. De soort is de laatste jaren nauwelijks toegenomen. Onder invloed van het bekalken van de zuidelijke oeverstrook en de aanleg van het kalkmoerasje, via het beekje verbonden met het Kristalmeer, is het water in die plas minder zuur geworden. De eens dominante Knolrus is er nu vervangen door een onderwatertapijt van Pilvaren, met in de droogvallende oeverzone zeldzaamheden als Ondergedoken moerasscherm en Oeverkruid.

De laatste jaren zijn de meeste van de hierboven genoemde plantensoorten overigens weer op hun retour, mede door de dominantie van mossen. Vooral Gewoon haarmos heeft zich sterk uitgebreid en vormt plaatselijk flinke bulten. Op plekken waar dode plantenresten aanspoelen, groeit veel Ven-sikkelmos. De laatste drie jaar vestigen zich in het centrum van oude pitruspollen plaatselijk veenmosses, die de natuurlijke ontwikkeling in de richting van een heideven aanduiden. De oevers zijn rijk aan allerlei insecten, bijvoorbeeld loopkevers en libellen.

De Azuren Zomp (boven) en het Kristalmeer (onder) in oktober 2012.

Een bijzonder stukje van het Bevrijde land is de omgeving van de leemkuil. Hier lag de keileem dicht onder de oppervlakte en werd als experiment sinds 2000 om het jaar wat kalk (dolokal, 2,5 ton/ha) gestrooid. Daardoor groeien er meer kruiden, vooral Blauwe knoop en Echt duizendguldenkruid. Spectaculair was de semispontane vestiging van het zeldzame Vetblad in 2001. Dit plantje had ik in 1997 meegenomen uit Ierland en geplant in het vijvertje vlak achter het huis. In 2000 was het op die plek verdwenen, maar een jaar later kwam één exemplaar tevoorschijn in de leemkuil. Blijkbaar heeft het zaad de afstand van 150 meter weten te overbruggen. In 2003 groeiden er 29 rozetten. Vetblad was in 2007 weer verdwenen door het dichter worden van de vegetatie.

Graslanden en bosjes op het Bevrijde land

De drogere delen van het omrasterde, beweide gedeelte zijn grotendeels begroeid geraakt met een schraal, open grasland met laag blijvende soorten als Fijn schapengras, Zilverhaver, Vogelpootje, Zandblauwtje, Muizenoor en Gewoon biggenkruid. Ook hier spelen mossen een grote rol, vooral diverse soorten Haarmos, Cactusmos, Weidehaakmos en verschillende rendiermossen. Zij bepalen het grootste deel van het jaar de pasteltinten van het terrein. Sommige soorten van heidevegetaties hebben het Bevrijde land op eigen kracht bereikt en zich inmiddels sterk uitgebreid, bijvoorbeeld Struikhei, Trekrus, Pilzegge en Mannetjesereprijs. Andere karakteristieke soorten hebben zich wel gevestigd maar zijn nog steeds in kleine aantallen aanwezig, bijvoorbeeld Dophei, Stekelbrem, Kruidbrem, Tormenit, Borstelgras en de zeldzame Grote wolfsklauw. De uitbreiding van sommige kruidachtige planten binnen het terrein wordt bemoeilijkt doordat schapen deze soorten graag eten en zo de bloei en zaadzetting tegengaan. Spectaculair is de plaatselijke opslag van Jeneverbes, vooral op de zuidhelling van de centrale leemheuvel Tao. Het is bekend dat deze struik slechts moeizaam uit zaad opgroeit. Inmiddels staan er al een paar flinke struiken.

Op kale, zandige en lemige plekken voelen veel insecten zich thuis, onder andere de Groene en Bronzen zandloopkever en tal van graafbijen en graafwespen. Opvallend is de vestiging van diverse dagvlinders die voorheen in Schepping en nabije omgeving niet voorkwamen, bijvoorbeeld de Heivlinder, Bruine vuurvinder, het Icarusblauwtje, Heideblauwtje en Hooibeestje.

Enkele vlinders van het Bevrijde land: Hooibeestje (links) en Icarusblauwtje (rechts)

In het noorden van het Bevrijde land ligt een strook lage heuveltjes die begroeid is met veel ruiger grasland met onder meer Grote brandnetel, Speerdistel, Jacobskruid en Kweek. De ondergrond bestaat hier uit de voedselrijke bouwvoor van de voormalige akker, die hier lukraak gestort is. De bloemenrijkdom trekt grote aantallen vlinders aan. Geleidelijk treedt ook hier verschraling op, waardoor de Akkerdistel al bijna verdwenen is. Op den duur zal hier naar verwachting een matig voedselrijk grasland.

Het grootste deel van de voedselrijke bovengrond is op wallen gezet buiten het raster en beplant met inheemse bomen en struiken, waaronder veel Sleedoorn. Daardoor wordt het binnenterrein afgeschermd tegen ongewenste invloeden uit de omgeving. De ondergroei bestaat voor een belangrijk deel uit Grote brandnetel en Dolle kervel, maar geleidelijk vestigen zich ook bosplanten, zoals Klimop, Mannetjesvaren en op één plek Bosanemoon. De struwelen zijn in trek als broedplaats bij zomervogels, zoals de Zomertortel, Tuinfluiter en Grasmus.

Sleedoornstruweel aan de oostkant van het Bevrijde land

Het Zuidstrand

Tussen de zuidoever van het Kristalmeer en de houtwal die de grens met de tuin van de buren vormt, ligt een strook vochtig tot droog zand en keileem van circa 25 meter breed, met in de zuidoosthoek een kleine, geïsoleerde plas. Dit terreingedeelte is het 'Zuidstrand' genoemd omdat de gele kleur van het zand de eerste jaren het beeld bepaalde. Na de aanleg van het beekje in 2005 werd het Zuidstrand uit de beweiding genomen om de bloei van planten te bevorderen. In die tijd week de plantengroei niet af van het door schapen beweidde deel. De hogere delen van het Zuidstrand waren begroeid met een open en lage graslandvegetatie met soorten als Zandblauwtje en Vogelpootje; de lagere delen voornamelijk met Gewoon haarmos en planten van heischrale graslanden, zoals Trekrus en Pilzegge.

Naar aanleiding van het positieve effect van bekalking bij de leemkuil werd de westelijke helft van het Zuidstrand in maart 2005 en 2007 bestrooid met een flinke hoeveelheid gemalen kalk (Ankal), omgerekend circa 15 ton/ha. Het effect op de plantengroei was spectaculair. De monotone mat van Gewoon haarmos verdween en kruiden als Margriet en Blauwe knoop breidden zich sterk uit. Vanuit het kalkmoerasje zaaiden Gevlekte orchis, Rietorchis en Parnassia zich massaal uit. Wegens dit succes werd het bekalken in de volgende jaren uitgebreid tot het hele Zuidstrand. Bijzonder is de vestiging van Rondbladig wintergroen en Grote keverorchis, zeldzame planten die nooit in Schepping zijn geïntroduceerd en in de wijde omgeving ontbreken, maar die wel over heel lichte zaden beschikken, zodat ze grote afstanden kunnen overbruggen. Ook allerlei bijzondere, kalkminnende paddenstoelen zijn hier verschenen, waaronder de Puntmutswasplaat, Gele satijnzwam, Zwarte schotelkluifzwam en het Vingerhoedje.

Het beheer van het Zuidstrand bestaat sinds 2005 uit maaien en afvoeren van het gewas in september. Daarnaast wordt in de late herfst alle afgevalen blad verwijderd omdat verterende bladeren de kruidlaag verstikken en een bemestende invloed hebben. Daarnaast is sinds de inrichting van het terrein de overvloedige opslag van berk en wilg twee maal handmatig verwijderd. Vanwege de korte, ijle kruidlaag kunnen bomen en struiken zich steeds opnieuw vestigen.

Het Zuidstrand met Gevlekte orchis en Rietorchis in 2015

Het Vaderland

De laatste uitbreiding van Schepping betreft een perceel van 1,3 ha aan de westzijde van de Schapenwei. Ik heb het in 1998 verworven met geld uit de nalatenschap van mijn vader en daarom heeft het de naam 'Vaderland' gekregen. Het perceel was sinds het begin van de 20^e eeuw afwisselend intensief in boerengebruik als bemest grasland en akker. De laatste jaren werden er vooral aardappels verbouwd. De bodemkundige situatie was aanvankelijk grotendeels vergelijkbaar met de andere delen van Schepping: een dunne, humeuze bouwvoor boven een dikke laag geel zand. Hierdoor was de grond erg droogtegevoelig. Aan de noordkant van het perceel lag vroeger een veentje, dat in de Tweede Wereldoorlog door de toenmalige eigenaar is afgegraven voor turfwinning. Tijdens de ruilverkaveling in de jaren zeventig is het terrein geëgaliseerd en daarna was van het veentje niets meer te zien. In de jaren negentig is ten behoeve van de landbouw de laag geel zand stukje bij beetje afgegraven en vervangen door aangevoerde, humushoudende grond van elders. Dit betekende landbouwkundig een bodemverbetering. Voor de door mij gewenste natuurontwikkeling is dat echter een nadeel omdat het realiseren van de nagestreefde voedselarme omstandigheden ook na verwijdering van een deel van de bovengrond moeilijk zou zijn.

In verband met de voorgeschiedenis van het perceel was mijn doelstelling bij natuurontwikkeling in het Vaderland bescheiden: een bloemrijk grasland op min of meer voedselrijke bodem, omgeven door bossingels op zeer voedselrijke grond. Landschappelijk werd de variatie vergroot door het aanbrengen van enig hoogteverschil in het volkomen vlakke terrein en de aanleg van twee poelen. Plaatselijk kwam daardoor toch geel zand en keileem aan de oppervlakte te liggen. Voor de inrichting van het terrein werd subsidie ontvangen van de provincie Drenthe.

De ontwikkeling van een bloemrijke vegetatie en van de bossingels verliep in het Vaderland sneller dan verwacht en met verrassende resultaten. Ze laten zien dat er ook bij een tamelijk ongunstige uitgangssituatie na relatief geringe ingrepen in de bodem zich in korte tijd waardevolle natuur kan ontwikkelen.

*Het Vaderland voor de inrichting (1997, linksboven) en na de inrichting (1998, rechtsboven).
Het hooiland met fruitbomen en bossingel in 1999 (linksonder) en 2009 (rechtsonder).*

Het hooiland met de fruitboomcirkel

Het zuidelijke deel van het Vaderland bestaat uit een ondiepe, ronde kom, in gebruik als hooiland, omgeven door een lage, brede, beboste wal op voedselrijke bovengrond. Op de kale grond is in 1998 en 1999 een cirkel van fruitbomen aangeplant, merendeels hoogstambomen van oude rassen, geschonken door vrienden en bekenden. De aangeplante fruitbomen zijn weergegeven op een tegelplateau, vervaardigd door mijn zus Anneleen.

Tegeltableau bij de fruitboomcirkel op het Vaderland

De ontwikkeling van de vegetatie in het Vaderland is grotendeels spontaan, maar de vestiging van veel soorten is bevorderd door het uitstrooien van maaisel, afkomstig uit oudere delen van Schepping, op de nog kale grond direct na afloop van de graafwerkzaamheden. Aanvankelijk was het grasland ruig en hoog met dominantie van Pitrus, plaatselijk Rietgras, en een dichte opslag van wilgen. Het werd toen drie keer per jaar gemaaid, met afvoer van het maaisel, om de verschraling te bevorderen. Ondanks het ongunstige uitgangspunt met overwegend voedselrijke grond had zich door sterke verschraling reeds in 2003 een gesloten, bloemrijk en soortenrijk grasland ontwikkeld. Opvallend zijn onder andere Grote ratelaar (ingezaaid), Margriet, Knoopkruid (beide met hooi meegekomen), Echte koekoeksbloem, Moerasrolklaver en Moerasvergeet-mij-nietje (alle spontaan gevestigd). Met de bloemen kwamen ook veel insecten, waaronder de Bruine vuurvlieder en het Oranje zandoogje. De laatste jaren breidt de Rietorchis zich sterk uit. Verrassend was het spontane verschijnen op schrale plekken van enkele karakteristieke soorten van heidevelden, zoals Struikhei, Dophei, Stekelbrem en het zeldzame Valkruid. Daarentegen zijn sommige plekken met aangevoerde zwarte grond nog steeds begroeid met ruigtekruiden als Grote brandnetel, Ridderzuring, Rietgras en Akkerdistel. De variatie is op korte afstand dus enorm groot.

Doordat de grond in het algemeen voedselarmer en natter was dan voorzien, lijden veel fruitbomen inmiddels een kwijnend bestaan. Vanwege de gunstige ontwikkeling van het grasland wordt nu prioriteit gegeven aan verdere verschraling boven de gezondheid van de fruitbomen. In 2007 en 2008 zijn een paar duizend, steeds verder uitstoelende wilgen één voor één met de schop uitgestoken en afgevoerd. Een enorm werk, maar met afdoend resultaat. Er is sindsdien in de inmiddels gesloten kruidlaag nauwelijks sprake van nieuwe boomopslag, zodat met deze eenmalige ingreep kan worden volstaan. Het grootste deel van het grasland wordt nu tussen juni en september één maal gemaaid, de voedselrijke randzone en enkele andere ruige stukjes twee keer. Het gemaaide en gedroogde gras wordt gebruikt als hooi voor bijvoeding van de schapen in de winter. Begrazing heeft hier nooit plaatsgehad.

Doorkijkje naar het Vaderland, januari 2015

Grasland met poelen

In het noordelijke deel van het Vaderland was ter hoogte van het vroegere veentje de opgebrachte grond maar enkele decimeters dik, zodat deze voedselrijke laag in het centrum verwijderd kon worden tot op de voedselarme zandondergrond. Hier zijn twee permanent waterhoudende poelen gegraven. In de winter is het één veel grotere plas vanwege een slecht doorlatende, verkitten zandlaag. De ontwikkeling van de vegetatie gaat hier traag en lijkt op die van de plasoevers in het Nieuwe land. Ook hier hebben Kleine zonnedauw, Moeraswolfsklauw en Knolrus zich massaal gevestigd. Verrassend is de komst van twee onopvallende, maar zeldzame planten rondom de plasjes, Pilvaren en Oeverkruid. De poelen zijn rijk aan libellen, waaronder de zeldzame Gevlekte witsnuitabel. De laatste jaren is de uitbreiding van enkele veenmossen opvallend. Het heeft er alle schijn van dat hier het vroegere veentje weer tot leven is gewekt!

Het noordelijke gedeelte van het Vaderland, met inbegrip van de poelen, is omrasterd en wordt het grootste deel van het jaar begraasd door heideschapen. Rondom de poelen ontwikkelde zich aanvankelijk ook hier ruig grasland met veel Pitrus. Om verschraling te bevorderen wordt het tevens één keer in de

De poelen op het Vaderland

nazomer of herfst gemaaid. Het maaisel wordt afgevoerd naar een dumpplaats. Door dit beheer is de productiviteit van het grasland sterk afgenomen en groeien er nu ook planten als Gewoon biggenkruid, Grasklokje, Grasmuur, Moerasrolklaver en een paar exemplaren van de Rietorchis. Er vliegen nu veel vlinders rond, waaronder typische soorten van bloemrijke hooilanden, zoals de Metaalvlinder, Bruine daguil en Sint-Jansvlinder.

Insecten op het Vaderland: Witsnuitlibel (links) en Sint-Jansvlinder en Metaalvlinder op Beemdkroon

Bossingels rondom het Vaderland

Bij de inrichting van het Vaderland is de meeste vruchtbare zwarte grond als een lage ringwal aan de randen van het perceel gedeponneerd en vervolgens ingeplant met inheems bosplantsoen. De bossingels zijn vijf tot dertig meter breed. Aan de randen met het grasland zijn struiken geplant, zoals Sleedoorn, Eenstijlige meidoorn, Hondсроos, Hazelaar en Rode kornoelje. Deze mantelbegroeiing was al snel aantrekkelijk voor zangvogels. Grasmus, Braamsluiper en Bosrietzanger hebben er gebroed en zelfs de Nachtegaal heeft er één keer gezongen. Een bijzondere, jaarlijks terugkerende broedvogel van de bossingels, is de Zomertortel. De Wielewaal en Houtsnip hebben er beide tenminste één keer gebroed.

In de bossingels zijn jonge boompjes geplant van inheemse soorten, onder andere Zomereik, Zachte berk, Ratelpopulier, Haagbeuk, Beuk en Winterlinde. Om de bosontwikkeling te versnellen zijn direct na de graafwerkzaamheden grote takken van geknotte schietwilgen in de grond gestoken. Deze hebben wortel

Pad door bossingel rond het Vaderland met Wilde narcis

geschoten en zijn in vijftien jaar uitgegroeid tot bomen van 15 meter hoog. De ondergroei van het bos bestond de eerste zeven jaar grotendeels uit ruigtekruiden als Grote brandnetel, Rietgras en Pitrus. Nu bestaat de kruidlaag al grotendeels uit stinsenplanten als Bonte gele dovenetel, Donkere ooievaarsbek, Sneeuwkllokje, Wilde narcis en Roze winterpostelein, die er oorspronkelijk in klein aantal zijn geplant. Ook inheemse soorten als de Grote muur en Robertskruid zijn er talrijk.

Goudgele ratelpopulieren aan de noordrand van het Vaderland

Een aangeplant bosje op zeer humus- en voedselrijke grond op de grens naar de Schapenwei heeft een speciaal karakter doordat hier geregeld kalkhoudend materiaal wordt uitgestrooid, zoals as van de houtkachel, schelpen, cementresten en brokjes puin. De kalkrijkdom is gunstig voor stinsenplanten, zoals de Voorjaarszonnenbloem en Dichtersnarcis, en komt ook tot uiting in de paddenstoelenflora. De laatste paar jaren zijn er zeven soorten parasolzwammen aangetroffen, waaronder de Bleke parasolzwam, Oranjebruine parasolzwam, Witte champignonparasol en het Verkleurzwammetje. Deze soorten zijn vooral kenmerkend voor bossen op krijthellingen in Zuid-Limburg. In Drenthe zijn ze zeldzaam en voornamelijk langs schelpenfietspaden aangetroffen.

Oranjebruine parasolzwam, Witte champignonparasol en Verkleurzwammetje

Aan de zuidzijde van het Vaderland is voor bezoekers een parkeerplaats aangelegd. Deze is halfverhard met steenpuin en omgeven door wallen, beplant met Brem, Sleedoorn en Sering. Hier voelen de Braamsluiper en de Spotvogel zich goed thuis.

Ook natuur in de achtertuin?

Het komt steeds vaker voor dat mensen die buiten wonen en over een stukje grond beschikken, hun terrein als natuurgebied of natuurtuin willen inrichten. Hieronder volgen een paar tips voor de aanpak daarvan.

Kennis van de uitgangssituatie: Voor het welslagen van een plan is het essentieel om de actuele situatie te inventariseren: de natuurwaarden, bosjes en bomen die reeds aanwezig zijn. Daarnaast is het nodig om de potenties van het terrein voor natuurontwikkeling te onderzoeken aan de hand van de bodemsamenstelling (zand, klei, veen), de dikte van (bemeste) bovengrond en de hoogte van het grondwater in zomer en winter. Ook het vroegere (agrarische) gebruik van het terrein kan belangrijk zijn. Soms is zo'n inventarisatie gemakkelijk zelf te maken, afhankelijk van de situatie en je achtergrondkennis. Vaak zijn plaatselijke beheerders van natuurbeschermingsorganisaties (Vereniging Natuurmonumenten, Provinciale Landschappen, Staatsbosbeheer) in het belang van de goede zaak bereid om het betreffende terrein te bekijken en summiere adviezen te verstrekken. Ook lokale natuurstudieclubs (afdelingen van IVN en KNNV) kunnen soms zinvolle informatie verschaffen. Ecologische adviesbureaus en provinciale organisaties voor landschapsbeheer zijn er op toegelegd om tegen betaling uitgewerkte adviezen te verstrekken. Uit deze inventarisatie komen de **mogelijkheden** naar voren om bepaalde typen natuur te ontwikkelen. Natuurlijke waterpartijen kunnen bijvoorbeeld alleen worden aangelegd als de grondwaterstand hoog genoeg is. In andere gevallen ben je aangewezen op het gebruik van kunststof. Het verwijderen van bemeste bovengrond is alleen zinvol als daaronder voedselarm materiaal aanwezig is.

Inspiratie en creativiteit: Het is belangrijk om voor jezelf een beeld te ontwikkelen over de wenselijke inrichting van het terrein. Kies je voor bos, struikgewas, weiland, hooiland, weide, moeras, water of een combinatie van deze vegetatietypen? Gaat het je hoofdzakelijk om de belevingswaarde of ook om de biologische rijkdom van het gebied? Dit leidt tot een lijstje van **wensen**. De wensen moeten in overeenstemming worden gebracht met de mogelijkheden die uit een inventarisatie van de huidige toestand naar voren zijn gekomen. Bij het maken van een inrichtingsschets kunnen landschapsarchitecten of tuinarchitecten behulpzaam zijn. Het is echter essentieel om zelf een idee in hoofdlijnen te ontwikkelen. Inspiratie kun je opdoen door voorbeelden van natuurtuinen te bezoeken.

Kennis van planologische beperkingen en benodigde vergunningen: Er kunnen planologische beperkingen bestaan voor het verwezenlijken van bepaalde wensen. In sommige gebieden is bijvoorbeeld bosaanleg of het afgraven van grond niet toegestaan. Dergelijke bepalingen zijn te vinden in gemeentelijke bestemmingsplannen. Voor het afgraven of verplaatsen van grond is al gauw een provinciale ontgrondingsvergunning vereist, vaak ook een gemeentelijke aanlegvergunning. Er bestaan ook provinciale subsidieregelingen die bijvoorbeeld de aanleg van poelen stimuleren. Niet overal staan provincie en gemeenten welwillend tegenover het aanleggen van nieuwe natuur. Het is daarom raadzaam om met deze instanties in een vroeg stadium informeel overleg te plegen over de globale plannen.

Planning van het onderhoud: Het is belangrijk om het beheer van het terrein na de inrichting als natuurgebied vooraf goed te plannen. Hoeveel tijd, inspanning en geld heb je daar voor over? Voor het in stand houden van grasland bijvoorbeeld is beweiding met vee of jaarlijks één of meer keren maaien noodzakelijk. Beweiding betekent het plaatsen van een omheining en het verzorgen van de grazende dieren. Voor hooien is het kopen of huren van een maaimachine nodig die het gras lang afmaait (geen gazonmaaier!). Afvoer van het maaisel is essentieel.

Het maken van een begroting: De kosten van verschillende maatregelen lopen sterk uiteen. Gedacht kan worden aan onder andere het uitwerken van plannen door een professioneel bureau, kosten van vergunningen, graafwerkzaamheden, afrasteringen, de aanschaf van aan te planten bomen en struiken. Vooral de kosten van grootschalig grondverzet zijn hoog. Tevens dien je rekening te houden met de kosten van het toekomstige beheer.

Het maken van een inrichtingsplan: Op grond van de conclusies uit de voorgaande punten kan een nauwkeurig inrichtingsplan of bestek worden opgesteld. Op een plattegrond staat aangegeven op welke plekken welke maatregelen moeten worden uitgevoerd. Het maken van een bestek wordt doorgaans uitbesteed aan een ecologisch adviesbureau of een tuin- of landschapsarchitect. Deze kan ook zorg dragen voor de organisatie, begroting en uitvoering van de werkzaamheden.

Openstelling

Schepping is op de eerste plaats bestemd als leefruimte voor de natuur. Daarom is het terrein niet vrij toegankelijk, maar alleen op afspraak. Zo blijft het gebied ook een kleine oase van rust in een wereld die iedere dag drukker wordt.

Contact

Eef Arnolds

Holthe 21

9411TN Beilen

0593-523645

e-mail: eefarnolds@hetnet.nl

